

NYELVMŰVELÉS

Új magyar nyelvvédő könyv.

A mai nyelveművelő mozgalom komolyságát és tartósságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy majd minden évben megjelenik valamiféle nyelvhelyességi könyv, nem is szólva arról, hogy az effajta kérdésekkel foglalkozó folyóirat- és újságcikkeknek se szeri, se száma. Azt kérdezhetné valaki, hogy szükség van-e újabb és újabb könyvekre; nem volna-e jobb egyet olyat készíteni, amely mindenkinek minden kérdésben útbaigazítással szolgálna. Mindenesetre jobb volna, csak hogy ilyet még nem szerkesztettek és valószínűleg nem is fognak, annál az egyszerű oknál fogva, hogy más-más készségű embernek más-más útmutatóra van szüksége. Ami jó mondjuk a tisztviselőnek, kereskedőnek, nem megfelelő a tanítónak, ügyvédnek, mert esetleg nemcsak arra kíváncsi, hogy egy kifejezés rossz-e, hanem arra is, hogy miért nem jó. Valószínű, hogy ilyen, minden szükségletet kielégítő segédkönyvnek készült a *dr. Dengl Jánosé* (Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus, Bpest, 1937. Grill Károly kiadása); ebben valóban minden kérdésre feleletet találhat az ember, de 44-lapos (kéthasábos) tárgymutatója ellenére is gyakran nem ad eléggé gyors útbaigazítást (írás közben volna reá szükség), még ennél is nagyobb baja, hogy drága.

Ezért örömmel kell fogadnunk minden újabb kísérletet, amely a nyelveművelés és nyelvtisztítás ügyét általánosabbá és hathatósabbá igyekszik tenni. A legújabb munkát *Pintér Jenő* és huszonöt munkatársa bocsátotta közre *Magyar nyelvvédő könyv* címen (Bpest, 1938. Sárkány-nyomda, 144 l., ára egy pengő).

A bevezetés helyesen hangsúlyozza, hogy az igazi műveltség mindenkifelett való föltétele és ismertetőjele az anyanyelvnek hibátlan és tiszta, tehát tökéletes használata. Igen találóak *Kisfaludy Sándornak* jelmondatul használt szavai is; kitűnik belőlük, hogy az anyanyelv valamely nemzet létének egyetlen biztosítója: »*Nem a föld, nem a folyók tartják össze a nemzetet, hanem a nyelv.*« A szerkesztőnek azt az eljárását is helyeselni lehet, hogy csak a legkiáltóbb helytelenségek kiirtását tűzte ki célul, a hibás kifejezések kiválogatásában is, az idegen szavak megrostálásában is józan mértéket tart, a meggyökeresedetteket, ill. pótolhatatlanokat nem bántja. A *Kazinczy Ferenc* nevéhez fűződő nyelvújításnak és a *Szarvas Gábor*-féle nyelvtisztításnak szenvedélyes harcain okulnunk kell és meg kell elégednünk kevesebbel, mert hiszen tudvalévő, hogy minden túlzás erős ellenhatást vált ki, a mérséklet, a körültekintés mindenképpen helyénvaló. Boldog volna minden nyelveművelő, ha ebben a kis könyvben foglaltakat minden magyar ember megszívlelné és megfogadná.

A munka maga négy részből áll. *A helyes stílus*ról szóló első részben okos tanácsokat ad a fogalmazásra nézve. Azt ajánlja, hogy gondolatainkat egyszerűen szerkesztett mondatokban fejezzük ki, hogy váltogassuk a rövidebb és hosszabb mondatokat, az igék használatában is törekedjünk változatosságra, alkalmazzuk vegyesen a tárgyias és alanyi ragozás alakjait, kerüljük a *van* és *volt* igének meg a *hogy* kötőszónak gyakori ismétlődését, írjuk a hibás kifejezéseket és idegen szavakat stb. A rövidre fogott fejtegetések

azáltal válnak igazán szemléltetőkké, hogy mindenütt jól megválasztott példák mutatják bé a hibás és a helyes használatot.

Egyetlen pontban nem értek tökéletesen egyet, t. i. abban, hogy szorítsuk vissza az *aki*-t és *amely*-et. Az igaz, hogy a vonatkozó névmást sokan akkor is használják, amikor semmi szükség sincsen reá, akkor is, amikor más névmás vagy kötőszó volna helyén, de ez nem elég ok arra, hogy az *aki*-t és *amely*-et jogos birtokából kiszorítsuk, számkivessük; elégedjünk meg azzal, hogy kitessékelyjük onnan, ahol mint bitorló foglalja el másnak a helyét. A Magyar Nyelvvédő Könyvben például szolgáló rossz mondatok és kiigazításuk általában helyesek, ámbár egynémelyiket még *ügyesebben* lehetne kifejezni (a legtöbb rossz mondatnak több helyes megoldása is van). Hogy példán igazoljam, kénytelen vagyok az egyiket bemutatni: Bement a szobába, amelyben már ott volt a vásárhelyi hadnagy, aki a betyárokat kereste, akik az imént nyargaltak el gyors lovaikon Szeged felé, ahol eltűntek a tanyák között, miközben a bosszús hadnagy hiába szidta embereit. Valóban egyetlen szerkesztett mondat (de nem értelmetlen), a könyv így helyesbíti: Bement a szobába. Már ott volt a vásárhelyi hadnagy, a betyárokat kereste. Ezek az imént nyargaltak el gyors lovaikon Szeged felé, itt eltűntek a tanyák között. A bosszús hadnagy hiába szidta embereit. Vagyis egyetlen hosszú mondatból lett négy kisebb és eltűnt az *aki*, *akik*, *ahol* és a *miközben* névmás. A megoldás vagyis fölöadás nem a legszerencsésebb. Igaz ugyan, hogy egy szervesen összefüggő gondolatcsoportot nem mindig lehet egyetlen összetett mondatban kifejezni (a magyarban még kevésbé, mint az indogermán nyelvekben), de ennyire szétdarabolni nincs miért és stílus szempontjából sem szükséges, mert nem szép, az elaprózás az előadást szaggatottá és ugyan csak nehézkessé teszi. Pedig épp ezt akarjuk elkerülni. Próbáljuk meg másképpen: *Bement a szobába, már ott találta a vásárhelyi hadnagyot, aki a betyárokat kereste; ezek azonban épp' az imént nyargaltak el gyors lovaikon Szeged felé és eltűntek a tanyák között, a bosszús hadnagy pedig hiába szidta embereit.*

A második rész (*Nyelvi sajátosságok*) egyebek mellett arról szól, hogy mikor használ a magyar más nyelvektől eltérően egyesszámú főnevet, beszél a melléknevek képzéséről, a személyes és birtokos névmások helyes használatáról, a magyar visszaható és műveltető igéről (sokan mindkettőt német módra körülírással fejezik ki: védi magát — *védekezik* helyett, hagyja magát kérni — *kéreti magát* helyett). Nem feledkezik meg a magyar szórendről sem, amellyel olyan sok árnyalatot tud a magyar nyelv kifejezni, megszívelendő dolgokat mond el a helyesírás és helyes kiejtés kérdéseiről. Legfeljebb az kifogásolható, hogy nem foglal állást az idegen család- és személynevek írása és rendje dolgában, nyilván azért, mert mindinkább tért hódít az a fölfogás, hogy az idegen neveket változatlanul kell megtartanunk. Ezt az eljárást merőben helytelennek tartom, a magyar nyelv természetébe, a mult példája mást parancsol. Nem ártott volna egy-két mondatban (akár ebben a részben, akár az elsőben) az igekötők helytelen használatára is rámutatni, ez a jelenség éppen most van terjedőben (leellenőriz, leutánoz, felfigyel, kihangsúlyoz, betart, leközl, leállít stb.).

A harmadik rész *a hibás kifejezések* betűrendes jegyzékét tartalmazza, megtalálhatók itten az igekötős igék is, ez részben pótolja az előbb említett hiányt. Összeállításában a munkatársak nemcsak a közbeszédre voltak figyelemmel, hanem az értekező próza és a hivatalos stílus szempontjaira is.

A negyedik részben találjuk a felesleges és ezért kerülendő *idegen szavakat* szintén betűrendben, leggyakoribb magyar megfelelőikkel együtt.

Igy első forgatásra úgy tetszik, hogy valóban a legelterjedtebb hibákat és idegen szókat állítja pellengérré. A két szótár a könyvnek több mint négyötödét foglalja el. A használat fogja megmutatni, mennyiben szorul ez a rész (esetleg a többi is) kiegészítésre és javításra.

Olyan könnyen áttekinthető, tanulmányozás nélkül azonnal használható (és olcsó) ez a kis köyv, hogy óhajtanunk kell, báresak minél hamarabb és minél gyakrabban volna szükség újabb és újabb kiadására, mert ez azt bizonyítaná, hogy utasításait sokan olvassák és megfogadják.

Brüll Emánuel

A mutatónévmás hibás elhagyása és hibás használata.

Elég sokan vannak, akik már megelégték, sőt sokallják a nyelv-helyességgel és nyelvtisztasággal foglalkozó cikkeket. Érdekes az is, hogy a megcsömörlöttek többnyire a tollforgatók közül kerülnek ki. Az egyik őszintén meg is mondta, hogy tanulókorra óta sohasem foglalkozott nyelvi és stilisztikai kérdésekkel, úgy írt, ahogyan Isten tudnia adta. Egynéhány év óta azonban minduntalan belébotlik ilyen cikkebe és kénytelen-kelletlen elolvassa őket, az eredmény az, hogy írás közben el-elakad, egy-egy idegen szónak magyar megfelelője nem jut eszébe, vagy érzi, hogy valamelyik szólása nem magyar, de hírtelen nem tud magán segíteni, utánanézni nincs ideje, sem kedve, egyszóval megbénítja munkájában. Ilyesmi eddigelé nem történt meg véle. Ha nem kívánja is a nyelvművelőket a pokol fenekére, mert hiszen jámbor keresztyén, de igazán szeretné, ha okosabb dolgokkal foglalkoznának, mindenki több hasznukat látná.

Ilyen és hasonló megnyilatkozások után arra gondoltam, hogy talán nem ártana egy ideig abbahagyni a nyelvigazító írásokat, vagy leglább számukat mérsékelni, hogy az eddigieket mintegy meg tudja emésztetni az írástudó közönség. A hibákra való állandó figyelmeztetés valóban nem tartozik a legkellemesebb dolgok közé. Csakhogy könnyű belátni, hogy egyszeri, kétszeri mondás, figyelmeztetés épúgy nem vezet eredményre, mint ahogyan nem elegendő a gyermeknek sem, ha azt akarjuk, hogy valamelyik rossz szokásával föl hagyjon. Sokszor kell mondani, gyakran kell fülébe rágni, még ha berzenkedik is ellene; így sem biztos, hogy foganatja lesz, de senki sem vetheti a szülők szemére (a gyermek legkevésbé), hogy nem teljesítették kötelességüket. Másrészt vannak olyanok is, akik örömmel fogadják, szívesen olvassák az ilyen tárgyú fejtegetéseket, mert a nyelv ügyét fontosnak tartják és mert okulnak belőlük. Még jobban örülnek annak, hogy útbaigazító nyelvvédő könyvek jelennek meg, nem kell kétséges esetekben nekik maguknak nagy időpazarlással utánajárniok a dolgoknak. Ezzel nyugtatom meg magam most, amikor a mutatónévmás hibás elhagyásáról, ill. hibás alkalmazásáról akarok egynéhány példával kapcsolatban szólni.

1. Nem szabad elhagynunk a főmondatból a mutatónévmást akkor, ha a rákövetkező jelzői mellékmondat a főmondat valamely tagjának új és fontos, tehát kiemelendő ismertető jegyét tartalmazza. Például: ... egyházi körökben komolyan foglalkoznak *az indítvánnyal*, hogy a templomokban hangos filmeket mutassanak be (Amerikáról van szó, Ellenzék 1937. IV. 30.); helyesen: ...komolyan foglalkoznak *azzal az indítvánnyal*, hogy... Más példa: A görög mitológia csodatárában állandó leltári tárgy gyanánt szerepel *a hit*, hogy az állatok egymással rendes beszélgetést folytatnak (Ráth-Végh,